БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт по балканистика с Център по тракология
"Проф. А. Фол"
Вх. № 16 НО-05-05/2802 24 г.

Р Е Ц Е Н З И Я

от

Проф. дин Валерия Фол

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Институт за балканистика с Център по тракология

на

дисертационен труд на тема **„Диетата в Древна Тракия (I хил. пр. Хр.)“** на **Ели Стоянова Филипова**, докторант в редовна форма на обучение, направление 2.2. История и археология, научен ръководител доц. д-р Румяна Георгиева.

Рецензията е възложена с решение на първото заседание на научното жури, определено със Заповед № 141 РД-10/28.11.2023 г от проф. д-р Румяна Прешленова, директор на Института за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ към Българска академия на науките.

Представяне на кандидата

Ели Филипова е завършила бакалавърска и магистърска програма „Археология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. От 2015 до 2019 г. е редовен докторант в Института за балканистика с Център по тракология (ИБЦТ) към БАН.

Професионален опит

В периода 2020 – 2021 г. Е. Филипова работи като млад учен в ИБЦТ–БАН по Национална програма „Млади учени и постдокторанти“ на МОН. От 2022 г. досега докторантката е член на екипите на ИБЦТ в редица национални проекти: „Изграждане и развитие на Център за върхови постижения „Наследство БГ“, Дейност Б – „Непознатите Балкани“; проект „Исторически хамелеони“ – част от дейностите на ИБЦТ в рамките на проект „Национална интердисциплинарна изследователска Е-инфраструктура за ресурси и технологии за българското езиково и културно

наследство, интегрирана в рамките на европейските инфраструктури CLARIN и DARIAH“ (КЛаДА-БГ); ИНФРАМАТ; КИННПОР.

Оценка на дисертационния труд

Текстът на дисертационния труд на тема „Диетата в Древна Тракия (I хил. пр. Хр.)“ на докторантката Ели Филипова е умело структуриран в Увод, четири глави, Заключение, Приложения – 1 графика, 12 карти и 2 таблици, Списък на използваната литература (683заглавия), общо 331 страници.

Начинът на хранене на античните общества е актуална тема в модерната историография. Новите възможности, които предоставят специализирани изследвания като химически анализи, археоботаника, археозоология, палинология, дендрология, геология, медицинска антропология, генетика и др. дадоха тласък на проучванията и непрекъснато обогатяват знанието ни за ежедневието на древните народи. Въпреки че у нас се правят специализирани проучвания и са публикувани статии върху някои аспекти, осветляващи приготвянето на храна и хранителния режим на траките, цялостно изследване няма. Затова, подчертавам, темата е много сполучливо формулирана и пред нас е дисертационен труд, направен по съвременните стандарти за интердисциплинарни изследвания.

В Увода на дисертацията ясно са формулирани обекта и предмета на изследването, задачите, които трябва да бъдат изпълнени и интердисциплинарната методология, която се прилага, за да се постигне целта. Тя е амбициозна – да бъде разгледана и изследвана цялата система за производство на храна до възможно най-пълно изясняване на диетата на траките и социално-обществената й значение. Подчертано е, че авторката ще използва терминологията на научните дисциплини, чиито резултати от проучвания са източници за нейното изследване. Утвърденият в чуждоезиковата научна литература термин *диета* е възприет на български

език, но въпреки това Е. Филипова изрично заявява, че влаганият в него смисъл е „обичайно консумираните от населението храни и напитки“.

Хронологическите граници и териториалният обхват на изследването са ясно определени. Времевият обхват обхваща последните две столетия на 2 хил. пр. Хр. – края на 1 хил. пр. Хр., а териториалния е съсредоточен върху земите на съвременните България, Североизточна Гърция, Европейска Турция и части от Южна Румъния.

В увода е направен синтезиран преглед на научните изследвания по проблематиката на дисертацията. В хода на изложението е цитирана и коментирана коментирана голям брой литература (683 заглавия) и писмени извори, цитирани основно по публикуваните преводи на български и на английски език.

Четирите глави са разделени на тематични параграфи, което дава голяма прегледност на текста.

Първа глава „Природна среда и стопанство“ последователно разглежда физико-географските дадености, климата, произтичащото от тях стопанство и вносът чрез търговия на растения и животински видове, които не присъстват на Балканите. Прегледът на климата и на климатичните промени, както очертаването на агроекологичните зони и промените през вековете, които прави докторантката, са с изцяло приносен характер. Съпоставяйки сведенията от писмените извори със специализираните изследвания Е. Филипова очертава динамична картина, без която не биха били ясни промените в земеделието и животновъдството, които прозират в писмените извори и са документирани в анализите на археологическия материал. В тази глава докторантката подробно е разработила агрокалендара на траките, който ще е изключително важен при по-

нататъшните проучвания на обредния календар, тъй като те са неразривно свързани.

Логично втора глава е посветена на източниците на храна („Източници на храна“). В отделни параграфи Е. Филипова представя отделните източници на храна, подправки, овкусители и добавки, които са засвидетелствани в писмените източници и чрез интердисциплинарни анализи. Обобщен е голям обем археологически материал със съпътстващите го специализирани анализи и е съпоставен с писмените свидетелства.

Трета глава „Способи и места за приготвяне на храна и напитки“ е разработена в три параграфа, в които много подробно и систематизирано са разгледани местата и уредите за приготвяне на храна, съдовете за готвене и съхранение на продукти, начини на консервиране, местата в жилищата, свързани с храната. Разгледани са и употребяваните напитките и способите на приготвянето им. Като в предишните глави, интердисциплинарният метод на изследване е позволил на Е. Филипова да възстанови възможното за кулинарните умения и кухненския инвентар на траките.

Крачките за социалната стратификация в начина на приготвяне на храна и храненето са направени в четвърта глава „Храна и идентичност. Социокултурни аспекти“. Те са извървяни успешно от докторантката. Сведенията (писмени, археологически, изображения) за храненето и за значението на празничната трапеза на аристократичната върхушка са позволили на Е. Филипова да разработи трапезния етикет. Специалните хранителни режими не са отминати. Особено интересни са събраните данни за войнишкото хранене и режим за употреба на напитки. Не приемам групите, които по религиозни причини имат специален режим на хранене, да бъдат наричани маргинални. Мисля, че в този случай докторантката се е подвела по някои чуждоезични автори. Смело е да се каже, че кулинарните

достижения в тракийската кухня са заемки от достиженията на съседните на траките – елини, фриги и др. Етнизирането на достижения в храната на Балканите при видните непрекъснати взаимодействия, ограничеността на писмените източници и непрекъснато променящите се данни от специализираните изследвания е, според мен, рисковано. И все пак, приготвянето на храна, храненето и всичко свързано с него е своеобразна културна идентификация, както се вижда и от изследването на докторантката.

В Заключението докторантката Ели Филипова обобщава изводите, до които е достигнала в четирите глави на изследването – диетата на траките през 1 хил. пр. Хр. е балансирана, включва както растителна, така и животинска храна. Човешките останки доказват това заключение чрез резултатите от интердисциплинарните им изследвания. Единични са случаите, заключава авторката, в които се наблюдават изменения в резултат на недохранване или недостик на полезни вещества.

Текстът в дисетационния труд е онагледен с 1 графика на промените в климата, 12 карти и 2 таблици. Картите са изключително полезни. На тях са представени отглежданите култури, овошки, животни и птици, дивите животни, птици и плодове, и речни видове, които са употребявани за храна на разглежданата от докторантката територия. Една карта е посветена на земеделските инструменти, една – на откритите останки от хляб и какви видове са, една карта – на данните за хипофагия и кинофагия. Последната карта представя откритите до този момент търговски пунктове. Двете таблици са пояснителни към картите. Първата съдържа подробни данни за категориите храни по археоботанически и археозоологически данни по обекти в съпоставка с известните писмени източници. Втората таблица съдържа информация за находките на земеделски оръдия от археологически обекти с информация за тях. Докторантката е много внимателна в

заключенията и нееднократно заявява в текста, че нови открития и изследвания ще допълнят, а е възможно и да коригират някои заключения. В дисертацията Ели Филипова цитира някои писмените източници по английските преводи, които е използвала. Напоследък този начин на цитиране е възприет в чуждоезиковата историография заради онлайн базираните бази данни на извори. Препоръчвам в бъдещата публикация на дисертация, която горещо препоръчвам, авторката да съобрази цитиранията по стандарта на Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon (LSJ).

Публикации по темата на дисертацията

По темата на дисертацията Ели Филипова представя 5 публикации, две от които на английски език и една в съавторство. Статиите са показателни за интердисциплинарния метод на изследвания на докторантката. Добър пример е публикацията Филипова, Е. (2023). Културни растения в монетната иконография на Тракия от края на V – началото на III в. пр. Хр. –В: Ников, Кр., Илиева, П. (съст.), *...ἐκ Θρῄκης ἐριβώλακος εἰληλούθει: Сборник в чест на Румяна Георгиева.* София, 119–129.

Заключение

Представеният за защита дисертационен труд „Диетата в Древна Тракия (I хил. пр. Хр.)“ на Ели Стоянова Филипова е първото обобщено интердисциплинарно изследване по темата в българската историография. Установявам, че поставената в увода цел на дисертацията е надхвърлена. Дисертационният труд е изцяло приносен и моята препоръка е да бъде публикуван с направената по-горе препоръка.

В текста на дисертационния труд и в представените публикации за участие в конкурса не открих плагиатство.

По процедурата не са допуснати нарушения.

Като имам предвид гореказаното смятам, че трудът **„Диетата в Древна Тракия (I хил. пр. Хр.)“** на **Ели Стоянова Филипова** напълно отговаря на законовите изисквания за успешна защита на образователната и научна степен Доктор в направление 2.2. История и археология.

Убедено гласувам с **положителен глас (ДА)** за присъждане на научната и образователна степен Доктор на **Ели Стоянова Филипова** в направление 2.2. История и археология.

Призовавам членовете на научното жури да дадат своя положителен вот и да присъдят на Ели Стоянова Филипова образователната и научна степен „Доктор” в направление 2.2. История и археология.

29. 20. 2024 г.

Проф. дин Валерия Фол